

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Гнатюк О. В. orcid.org/0000-0003-2445-6283

Нова українська школа (НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України, мета якої – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не тільки знання, а ще й уміння застосовувати їх на практиці протягом життя. НУШ – це сучасна школа, до якої приємно ходити учням, школа, в якій прислухаються до думки кожного, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами своєї країни [4]. «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності», – зазначено у Законі України «Про освіту» [2].

Із прийняттям Закону України «Про освіту» [2], Державного стандарту початкової освіти [1] у контексті модернізації сучасної освіти проблематиці підручникотворення належить особлива роль. Реформування змісту початкової освіти передбачає удосконалення якості підготовки і випуску підручників, здатних забезпечити не лише оволодіння учнями відповідною сумою предметних знань та спеціальних умінь і навичок, а й сформувати в них бажання та вміння вчитися, сприяти набуттю життєво важливих компетентностей, зокрема таких:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;

- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність тощо [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема створення підручників неодноразово була предметом дослідження науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. Однак слід зазначити, що найчастіше розглядаються педагогічні засади побудови навчальної книги, а психологічні аспекти розкрито недостатньо. Дослідники тлумачать підручник як «носій змісту», «модель технології навчання», «засіб навчання», «модель педагогічної системи», «виклад тої чи іншої галузі знання або техніки», «сукупність знань» тощо [5]. У нашому дослідженні ми дотримуємось такого визначення: «Підручник – основне навчальне видання із повним та систематизованим викладом навчального матеріалу предмета вивчення, що цілком відповідає офіційно затвердженій певній Типовій освітній/навчальній програмі» [3; 6].

Молодший шкільний вік – це період, коли формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи. Провідною діяльністю молодшого школяра стає навчальна діяльність, яка з першим кроком до школи опосередковує систему його стосунків з навколишнім світом. В процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку:

- довільність психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, організації діяльності);

- вміння свідомо ставити мету, шукати засоби її досягнення, долати труднощі;
- внутрішній план дій;
- уміння організовувати навчальну діяльність;
- рефлексія.

Отже, виходячи з того, що структура і зміст підручника значною мірою зумовлюються особливостями учнів – адресатів навчальної книги, важливе значення має врахування вікових особливостей молодших школярів, зокрема таких: нестійка увага, домінування наочно-образного мислення, підвищена емоційність, схильність до механічного запам'ятовування, тяжіння до ігрової діяльності, здатність до наслідування, фантазування тощо.

Аналізуючи сучасні підручники для Нової української школи, експерти виділили низку недоліків і помилок. Серед їх переліку – невідповідність складності тексту віковим особливостям дітей. Так, у підручнику для 2-го класу «Я досліджую світ» є речення, що складається із 35 слів: «У другому класі ви помандруєте далі сторінками підручника, щоб зрозуміти себе і інших людей, дізнатися більше про свій рідний край і Україну, потоваришувати з представниками різних народів світу та захопитися неймовірними винаходами й досягненням людства». Або таке складне для розуміння дітей зазначеного віку речення, що складається із 25 слів: «Ви оціните громадянські права та обов'язки людини, внесок українців у світові досягнення, усвідомите необхідність злагодженого співжиття і співпраці людей, осягнете історію та державні символи України» та ін. [7]. Зважаючи на вікові особливості дітей 7 років (учнів 2-го кл.), такий текст складний для сприйняття і розуміння прочитаного. Тому авторам підручників слід звернути на це особливу увагу, адже молодший шкільний вік є важливим етапом для розвитку і навчання, оскільки саме на цьому етапі онтогенезу особистості навчальна діяльність є провідною і значно впливає на поведінку і усталення життєвої позиції здобувача освіти в ставленні до світу та до себе, що визначає спрямованість і зміст його активності.

Підручник має формувати в учнів наукову картину навколишнього світу. Він повинен визначати систему та обсяг знань, що потрібно обов'язково засвоїти, а також містити завдання та вправи, які забезпечують формування необхідних умінь і навичок. Підручник має відповідати віковим особливостям та рівню попередньої підготовки учнів. Для формування емоційно-чуттєвого ставлення до явищ реального життя у підручнику мають бути матеріали, здатні викликати емоції з урахуванням психічно-вікових особливостей учнів. Неврахування психологічних особливостей дитини призводить до того, що учень не сприймає матеріал, і у нього відповідно знижується інтерес до навчання.

Провідною вимогою до створення підручника нового покоління є посилення його розвивального впливу на особистість молодшого школяра, що здійснюється у таких напрямках:

- розвиток психічних процесів (уміння слухати, бачити, відчувати);
- формування загальнонавчальних умінь і навичок (працювати з підручником, планувати навчальні дії, міркувати, порівнювати, аналізувати, узагальнювати, перевіряти роботу тощо);
- розвиток творчих здібностей тощо [3].

Отже, виділимо основні психологічні аспекти побудови підручника для Нової української школи.

1. Підручник має відповідати рівню психологічного розвитку учнів, їхній попередній освітній підготовці й життєвому досвіду, складності й обсягу матеріалу можливостям засвоєння його учнями на належному рівні й за встановлений час.

2. Розробка підручника в контексті психолого-педагогічних вимог означає його відповідність ступеня абстрактності викладу матеріалу віковим психологічним особливостям учнів.

3. Авторам слід уникати надлишкової інформації, складних конструкцій речень для розуміння тексту, звернути увагу на кількість використаних слів у реченні, чіткість і зрозумілість мови підручника, відповідність ілюстрацій

психолого-педагогічним особливостям учнів тієї вікової групи, для якої призначений підручник.

4. Рівень доступності має бути таким, щоб учні могли успішно користуватися підручником для самостійного навчання тощо.

Створення сучасних підручників для Нової української школи – першочергове завдання реформування загальної середньої освіти, а врахування психологічних аспектів при розробці матеріалів є пріоритетним завданням авторів підручників.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
3. Інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-instruktivno-metodichnih-materialiv-dlya-provedennya-ekspertami-ekspertiz-elektronnih-versij-proektiv-pidruchnikiv>
4. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Київ: Педагогічна думка, 2015. Вип. 15. Ч. 1. 370 с.
6. Типові освітні програми для 1 – 4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/3-4-dodatki.pdf>
7. Як зробити українські підручники кращими. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-zrobyty-ukrayinski-pidruchnyky-krashhymy/>

Гнатюк Ольга Владиславівна (orcid.org/0000-0003-2445-6283), провідний науковий співробітник лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук